УДК 159.9:772.349

Бабій Микола

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогічної та вікової психології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
<http://orcid.org/0000-0002-9550-3166>
DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi14.144

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ БАТЬКІВ НА МОТИВАЦІЮ ДО НАВЧАННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. У статті розкривається проблема формування мотивації дітей до навчання у сучасній початковій школі. Зокрема акцентується увагу на проблемі впливу родин трудових мігрантів на формування інтересу до нового виду діяльності у власних дітей – першокласників. Одним із центральних факторів, що спонукає до появи та еволюції стимулу до навчання є вплив батьків. Від їх зусиль та наполягань формується зміст мотивації до навчання, від якого у майбутньому залежить тривалість інтересу та якість самої діяльності.

Складні економічні обставини, які існують в Україні, спонукають старше покоління до пошуку привабливих умов праці за кордоном з високим заробітком. Відповідно, на тривалий час розриваються соціальні зв'язки між батьками та дітьми, що негативно позначається на процесі еволюції стимулів до навчання. Учень – першокласник не отримує належної емоційної підтримки та оцінки шкільних здобутків з боку родини.

Аргументуючи свою позицію отриманими результатами, автор вказує на важливість включення мікросередовища у шкільні справи учнів, завдяки цьому у дітей формується стійке переконання, що власні здобутки цікаві для родини та будуть оцінені нею адекватно. Відповідно, така зацікавленість батьків впливає на стійкість, активність та зміст навчального стимулу, у протилежному випадку мотив «хочу вчитись» втрачає свою актуальність та силу.

Ключові слова: навчання, ситуація розвитку, мотивація, мікросередовище, інтерес, провідна діяльність, генезис, спілкування, соціальна роль, учіння.

Постановка проблеми. Соціальна ситуація розвитку для шестирічної дитини спонукає до нових форми взаємин із соціальною дійсністю. Малюк стає школярем, починає виконувати нові правила поведінки, які кардинально відрізняються від тих, що панували у дошкільному дитинстві. Вони стосуються трансформації режиму дня, нових вимог та викликів, що генерує нова провідна діяльність. Цей процес двосторонній, з одного боку, соціум створює усі умови для успішного навчання, з іншого – першокласник, йдучи до школи, налаштований порадувати суспільство, яке очікує від нього якісного виконання ролі «школяра».

Важливе місце у цьому процесі займають батьки, вони не лише матеріально утримують своїх дітей, а й очікують від них успіхів у навчанні. Саме від них, від їхнього спілкування зі школярем залежить процес формування змісту та форми мотивації до навчання, а також тривалість її дії. Родина має постійно цікавитись шкільними справами, бути у курсі успіхів та невдач своїх дітей. Байдужість зменшує силу та активність мотиву «хочу вчитись». На сьогоднішній день стає очевидною проблема розриву соціальних зв'язків, оскільки економічні негаразди у державі впливають на матеріальне становище родин та запускають механізми визначення нових пріоритетів. Сьогодення спонукає людей до пошуку роботи за кордоном, яка гарантує високі заробітки для утримання сім'ї. Відповідно розриваються комунікаційні зв'язки, що негативно позначається на мотивації дітей до навчання, бо досить часто школяреві доводиться жити у чужій родині (наприклад, тітки). За таких обставин велика ймовірність того, що дитина буде погано встигати у школі, оскільки позбавлена умов, необхідних для нормального навчання та самопочуття (Крейг, 2000).

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Увага до шкільної мотивації зумовлюється тим, що для успішності навчальної діяльності необхідна позитивна налаштованість до неї самого учня.

Від її рівня залежить результативність та ефективність навчання, бажання першокласника здобувати знання, застосовувати набуте для засвоєння нового наукового досвіду (Ібрашкін, 2010).

Під терміном «мотивація» ми вбачаємо сукупність екзогенних та ендогенних пускових елементів, які активують та скеровують навчальну активність молодшого школяра на опанування наукових знань. Результативність такої діяльності, її протікання визначаються, по-перше, змістом та формою, по-друге, силою й активністю мотивів (Занюк, 2002). Так, у своїй роботі Мухіна (1990) визначає сприятливі та несприятливі передумови формування в молодших школярів позитивних мотивів учіння. Серед сприятливих окресленні ті, що викликають у дітей 6-9 років позитивне ставлення до навчальних занять: повна довіра до вчителя, навіть абсолютизація його як людини, що все знає й має велику владу; готовність сприймати й наслідувати; гостра потреба у нових враженнях; природна допитливість. Не менш важливою у цьому процесі є і роль батьків, які задовго до початку шкільного життя дитини, формують зміст її навчального мотиву. Саме від їх диспозицій, комунікацій залежить, яку стійкість та форму набуде цей стимул: внутрішню чи зовнішню.

Так, для батьків дітей з гарною шкільною успішністю характерні деякі загальні форми поведінки, що формують стійку мотивацію до навчання.

1. Батьки успішних дітей мають реалістичні уявлення про поточні досягнення своїх дітей, але при цьому вірять, що в майбутньому вони обов'язково досягнуть успіху. Такі батьки допомагають дітям розвивати впевненість у собі, заохочуючи до виконання завдань у школі та вдома.

2. Відносини батьків і дітей відрізняються теплотою й любов'ю. Для підтримки дисципліни дорослі використовують авторитетний стиль. Діти знають межі дозволеного, але при цьому відчувають себе в безпеці й знають про те, що вони бажані та улюблені.

3. І, мабуть, найважливіше: батьки успішних дітей постійно спілкуються з ними. Вони читають дітям книги, уважно вислуховують їх і регулярно розмовляють з ними. Дорослі підтримують інтерес дітей до пізнання, учіння, виступаючи у якості рольових моделей (Hess, & Holloway, 1970).

Проблемі родинного впливу на формування мотивації до навчання присвячено чимало праць вітчизняних (Алексєєва, & Занюк, 2002) та зарубіжних науковців (Kaplan et al., 1992). Центральна ідея, яка їх об'єднує, полягає у тому, що чим частіше батьки цінують знання та успіхи свої дітей-учнів тим вони більше прагнуть навчатися краще, тобто підтвердити позитивні соціальні очікування.

Мета статті. У нашому науковому дописі центральною метою є дослідження впливу трудової міграції батьків на мотивацію дітей до навчання у початкових класах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати останніх соціологічних досліджень вказують, що основною моделлю міграційної поведінки українців, наразі, залишається тимчасова, циркулярна, тобто періодично повторювана. Трудова міграція буває двох видів: короткотермінова (до одного року) та довготривала (більше одного року).

Ми сформували вибірку із двохсот осіб наступним чином: 100 першокласників, батьки яких мають постійну роботу у м. Луцьку, 50 тих, чий батьки на шість та більше місяців від'їздять на роботу за кордон та 50 школярів, які не бачать своїх батьків більше року. В останньому випадку дитина знаходиться під опікою дідуся та бабусі, або інших найближчих родичів (родина дядька або тітки). Дослідження проводилося протягом 2018-2019 років у два етапи. Перший зріз проводився у вересні 2018, тобто на початку навчання, другий – у травні 2019. У ньому брали участь першокласники загальноосвітніх шкіл міста Луцька. Школярам та їх педагогам було запропоновано дві діагностичні методики: «Мотивація до навчання» та «Методика дослідження мотивації навчання в першокласників». Перша дозволяла визначити види мотивів: внутрішні чи зовнішні, за допомогою другої – зміст цих стимулів (до прикладу, соціальний чи ігровий).

Проаналізуємо показники вересневого дослідження за першою методикою. Так, у першокласників, чий батьки не включені у процеси трудової міграції, ми виявили три групи мотивів: зовнішні позитивні, внутрішні позитивні та зовнішні негативні. Перша група мотивів (наприклад, «Вчусь бо подобається вчителька») була зафіксована у 43% учнів; друга (наприклад,

«Вчусь, щоб знати більше») – у 33%; третя (наприклад, «Вчусь, бо змушують батьки») – у 24%. (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Типи навчальної мотивації першокласників із сімей, що мають різний досвід участі у трудовій міграції

Вид вибірки	Кількісні показники підгруп першокласників із домінуванням певного виду навчальних мотивів (у %)		
	зовнішні позитивні мотиви	внутрішні позитивні мотиви	зовнішні негативні мотиви
діти із сімей не включених в міграційні процесим (N=100)	43	33	24
діти трудових мігрантів, що залишають сім'ю на нетривалий період (N=50)	72	24	4
діти трудових мігрантів, які залишають сім'ю на тривалий час (N=50)	84	12	4

Наступними були школярі із родин, у яких один із членів сім'ї є трудовим мігрантом та виїжджає за кордон на короткий термін (від трьох місяців до року). У переважній більшості родину залишає тато (81 %), рідше – мама (19%). Ми встановили наступне: у 72% школярів виявлено зовнішній тип мотивації («цікаво на уроці»), у 24% – внутрішній мотив («вчусь, щоб знати»), у 4% – зовнішній негативний мотив («заставляють батьки»). У даній групі учнів помітна тенденція переважання зовнішніх мотивів навчання, а також менша кількість осіб із зовнішніми негативними.

Третя група це учні із родин, у яких батьки є трудовими мігрантами, що залишають родину на тривалий термін (рік і більше). За результатами ми помітили схожу тенденцію як і у попередньому випадку, тобто переважання зовнішніх позитивних мотивів у 84% осіб, 12% – внутрішніх та у 4% зовнішнього негативного стимулу.

Розглянемо результати діагностики за другою методикою, що мала на меті виявити зміст стимулів навчання. Так, у першокласників працевлаштованих батьків, ми виявили : 32 особи із зовнішньою мотивацією («батьки кажуть, що треба йти у школу»); 30 школярів вказують на ігрові стимули («у школі є з ким погратися»), 24 – позиційний (« у школі не потрібно спати»), 10 – навчальний («мені подобається вчитись») 4 – соціальний («здобути професію»), 0 – оціночний (отримати похвалу від вчителя). Отже, було діагностовано перевагу зовнішніх та ігрових стимулів. Це цілком зрозуміло, оскільки у більшості першокласників існує нерозуміння особливостей навчальної діяльності. Стосовно низького рівня навчального та соціально мотиву можна припустити, що багато батьків, не пояснили власним дітям обов'язки у школі та їх важливість.

Розглянемо результати першокласників, у яких в родині хтось із батьків працює за кордоном та від'їжджає туди на короткий термін. Ми помітили схожу тенденцію переважання зовнішніх (15 учнів) та ігрових стимулів(17 учнів). На нашу думку, у цих дітей недостатньо розвинене розуміння специфіки навчальної діяльності. Цікавою виявилась думка першокласників щодо соціального стимулу (4 учнів). Вони аргументували свою позицію бажанням здобути у майбутньому професію, а згодом виїхати за кордон та заробити багато грошей («як тато»). До навчання позиційний мотив спонукає 12 школярів, а навчальний – лише двох. Реальність останньої третьої групи першокласників доволі схожа. Їх вибір диференціювався наступним чином: 14 учнів вказали на зовнішній, 20 – на ігровий, 10 – на позиційний, 6 – на соціальний мотив. Власне навчальний мотив у цій підгрупі школярів не виявлено.

Резюмуючи результати ми зазначаємо, що у більшості досліджених переважають зовнішні мотиви навчання, вони за своєю природою доволі не стійкі та швидко втрачають активність. Нам було цікаво проаналізувати чи трансформувалася ця тенденція протягом першого року перебування у школі, чи зможуть дорослі вплинути на мотивацію до навчання та на зміст

стимулів. Повторне дослідження відбувалося у травні 2019 року. У ньому були використані ті ж діагностичні методики, що і при першому діагностичному зрізі зазначені.

Рис.1. Мотиви навчання учнів, батьки яких не включені у міграційну ситуацію

Керуючись результатами диференціації варто відзначити прогресивні тенденції у першій групі (див. рис 1.). Зменшилась кількість зовнішніх позитивних стимулів із 43 осіб до 28 («вчусь, бо подобається вчителька») та негативних із 24 до 15 («заставляють ходити у школу»). Натомість, зросла кількість першокласників із внутрішньою мотивацією (вчуся заради знань) із 33 до 57 першокласників.

У другій групі дітей із родин де хтось один із батьків є трудовим мігрантом на короткий термін (від трьох місяців до року) теж помітні прогресивні тенденції у зазначеному вище контексті. Так, за перший рік навчання зросла кількість учнів із внутрішньою мотивацією (із 12 до 25), також зменшилась сумарна величина підгрупи дітей із зовнішньою позитивною (із 36 до 25) та негативною (з 2 до 1) мотивацією (див. рис.2).

Рис. 2 Стимули навчальної діяльності дітей із сімей трудових мігрантів (з нетривалим терміном відсутності батьків)

У третій підгрупі першокласників теж відбулися помітні зміни : по-перше, зменшилася кількість учнів із зовнішньою позитивною мотивацією (із 42 до 24) («вчусь бо вчителька подобається»), по-друге, збільшилася кількість бажаючих отримувати знання (із 6 осіб до 10), по-третє, збільшилась підгрупа дітей, що вчать з примусу (2 до 16). Це пов'язано з тим, що шкільними справами дітей батьки або не цікавляться, або цікавляться поверхнево (наприклад, під

час телефонних розмов). Учні не бажають розповідати про успіхи та негаразди у навчанні (див. рис.3).

Рис.3 Стимули навчальної діяльності дітей із сімей трудових мігрантів (з тривалим терміном відсутності батьків)

Проаналізуємо результати за другою методикою, яка дозволяє визначити зміст стимулів навчальної діяльності (див. рис 4). У травні 2019, ми отримали наступні результати: зменшилась кількість учнів із зовнішніми стимулами до навчання (з 32 до 13), ігровими (з 30 до 5); натомість навчання спонукало до збільшення кількості дітей із позиційним зовнішнім мотивом («у школі не кладуть спати»), навчальними мотивами (з 10 до 38) («подобається вчитись») та соціальними (від 3 до 16).

Рис. 4. Мотиви навчання учнів, батьки яких не включені у міграційну ситуацію

Вивчаючи результати дітей другої підгрупи ми виявили наступну диференціацію: зменшилась кількість дітей із зовнішньою мотивацією (із 15 до 11), ігровою (із 17 до 5), підгрупа першокласників з позиційним стимулом залишилася сталою протягом навчального року; натомість більш «популярними» стали стимули соціальні, (із 4 у вересні до 12 у травні) та навчальні (відповідно з 2 до 10) (див. рис. 5).

Рис. 5. Стимули навчальної діяльності дітей із сімей трудових мігрантів (з нетривалим терміном відсутності батьків)

Вивчення діагностичних даних третьої групи дало наступні результати: кількість учнів із зовнішніми мотивами змінилась не суттєво (із 14 учнів до 11), зменшилось число осіб із ігровим стимулом (з 20 до 4). Збільшилось число школярів, яких спонукає до навчання позиційний стимул (з 10 до 17), соціальний (з 6 до 11), навчальний (з 0 до 7). Дивися рисунок 6.

Рис.6 Стимули навчальної діяльності дітей із сімей трудових мігрантів (з тривалим терміном відсутності батьків)

Висновки і перспективи подальших розвідок. Результати власного емпіричного дослідження розкрили сутність вибраної нами проблеми, а саме значущий вплив родини на формування змісту, активності та спрямованості мотивації до навчання. Батьки налаштовують на навчання заохочують підтримують, пояснюють його сутність та оцінюють його успішність. Для підтримки інтересу батьки мають цікавитись шкільними справами, ділити радість за успіхи та підказувати у разі появи труднощів. Така присутність заохочує дитину до нових та нових звершень у навчанні, адже школяр бачить та відчуває важливість своїх дій, а це дуже важливий момент для якісного виконання ролі «школяра». На жаль сьогодення спонукає до тривалого розриву родинних стосунків. За цих умов першокласник починає замислюватись над тим, що його успіхи у навчанні нікому не цікаві. Відповідно, спадає активність інтересу, трансформується його зміст із стійкого внутрішнього на нестійкий зовнішній. Мотив навчання, як засвідчують наші результати, набуває позиційного характеру («йду у школу бо всі ходять»). У цьому криється загроза втрати інтересу та низька успішність.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в аналізі впливу трудової міграції батьків на навчальну успішність школярів, їх ставлення до подальшого професійного самовизначення.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Занюк, С. С. (2002). *Психологія мотивації*. Київ: Либідь.
- Ібріашкін, Н. (2010). Формування у дитини позитивного ставлення до навчання: матеріали для роботи з батьками. *Початкова школа*, 5, 55-56.
- Крейг, Г. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.
- Мушина, В. С. (1990). *Шестилетний ребенок в школе*. Москва: Просвещение.
- Hess, E. H. (1970). *Ethology and developmental psychology*. In P. H. Mussen (Ed.), *Carmichael's manual of child psychology* (3rd ed.). (Vol. 1). New York: Wiley.

REFERENCES

- Zaniuk, S. S. (2002). *Psykhologhiia motyvatsii [Psychology of motivation]*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
- Ibriashkin, N. (2010). Formuvannia u dytyny pozytyvnoho stavlennia do navchannia : materialy dlia roboty z batkamy [Forming a positive attitude towards learning in a child: materials for work with parents]. *Pochatkova shkola*, 5, 55-56. [in Ukrainian].
- Kreih, H. (2000). *Psykhohyia razvytyia [Developmental psychology]*. Sankt-Peterburh: Pyter. [in Russian].
- Mukhyna, V. S. (1990). *Shestyletnyi rebenok v shkole [Six year old child at school]*. Moskva: Prosveshchenye. [in Russian].
- Hess, E. H. (1970). *Ethology and developmental psychology*. In P. H. Mussen (Ed.), *Carmichael's manual of child psychology* (3rd ed.). (Vol. 1). New York: Wiley. [in English].

INFLUENCE OF LABOR MIGRATION OF PARENTS ON THE MOTIVATION OF THE TEACHING OF THE GRADUATES

Mykola Babi

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Department of Pedagogical and Age Psychology
Eastern European National Lesya Ukrainka University
<http://orcid.org/0000-0002-9550-3166>
DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi14.144

Annotation. *The situation of social development of six-year-old dictates new forms of relations with social reality. Kid becomes a student, starts to follow new rules of behavior are radically different from those that were in preschool age. It concerns changes in the mode of the day, new requirements dictated by the new leading types of activity - study. In General, a student going to school, determined to please the society that expects quality performance of the role "student". First of all it concerns high-performance and level of knowledge. The student does not realize the importance and consistency of this process, namely: what does school, why go every day to lessons and to meet the requirements of the teacher. Trigger ego has a motive, and its activity and effectiveness depends on generated content.*

An important place in this process is the parents who not only financially keep their children, but expect that they will succeed in the educational process. From them, from their communication with the student, the process of forming the content and forms of motivation to learn, as well as the duration of its action. Family should constantly interested in school Affairs, to realize the successes and failures of their children, that is, the correspondence presence of adults in an educational process is required. Otherwise, the motive of "want to learn" loses its force and relevance.

Today the problem of inclusion of the older generation in school Junior becomes apparent, as the economic problems in the country affect the financial situation of families and trigger reappraisal. So, now motivates you to find work abroad, which guarantees high wages to support a family. Accordingly, there is a problem of the influence of family labor migration on the motivation of raising children.

Key words: *training, development situation, motivation, microenvironment, interest, leading activity, genesis, communication, social role, learning activities.*

Стаття надійшла до редакції 14.12.2019р.